

Kent Arşivlerinin Ulusal Kültürel Arşiv Dünyamızdaki Anlam ve Önemi

Mehmet Ali Akkaya

Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Çankırı, mali7akkaya@gmail.com

Hüseyin Odabaş

Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Çankırı, odabashuseyin@gmail.com

Öz

İnsanoğlunun binlerce yıllık evrimindeki temel çabası önce hayatta kalmak, daha sonra ise çevreye ve doğaya egemen olmaktır. Bu çabanın anlam kazanması ve amacına ulaşmasının gereklerinden biri de insanın varoluşuyla başlayan her türlü yaratusunu biriktirme ve bu süreçte kazandığı deneyimleri yeni esinlere dönüştürebilme becerisidir. Aynı zamanda insanın yaşamın seyrine de yön veren bu süreçte aktarılan, paylaşılan ve hatta güce dönüşen asıl unsur bilgidir. Yazının bulunması ve bilginin daha kolay ve hızlı aktarılır olması ile biriktirme yeni bir form kazanmıştır. Biriktirme ve esinlenme ayrıcalığı, her geçen gün artan bilginin bir sisteme bağlı kalınarak düzenlenmesi ve bu sayede daha kolay ulaşılması gereksinimini de beraberinde getirmiştir. Arşivler, kütüphaneler ve müzeler zaman içinde biçim ve hizmetlerinde dönüşüm geçirmiş olsalar da söz konusu gereksinimi karşılayan kurumlar olagelmışlerdir. 18'inci yüzyıl ile birlikte yaygınlaşmaya başlayan yerel tarih yazıcılığının gelişmesinin bir sonucu olan kent arşivleri bilgi merkezi türleri zincirine eklenen en yeni halkalardan biridir. Kent arşivleri günümüzde gelişen teknolojiden de yararlanarak kent ve kentlilik bilincinin oluşturulması ile kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusunda önemli roller üstlenen kurumlar haline gelmiştir. Ancak bu noktada sürecin sağlıklı yürütülmesinin tek sorumlusu kent arşivleri olmamalı, bu sorumluluk kentin kendisi, yöneticileri ve tüm kentliler ile paylaşılmalıdır. Bu çalışmada her geçen gün bilgi ve bilgi merkezleri dünyasının hızla önemli aktörlerinden birine dönüşen kent arşivlerinin, ülkemizin kültürel iklimi, bu iklimin ulusal bir kimliğe dönüşmesi ve yarınlara aktarılması noktasındaki görev, sorumluluk ve amaca ulaştıracak eylem biçimlerine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada kent ve kentlilik bilincinin gelişimine kısaca değinilerek şehir yaşamının kent arşivine ulaşan kültür dünyası ele alınmıştır. Ardından kent arşivlerinin kurumsal ve toplumsal işlevlerinin ulusal kültürel arşiv dünyamıza entegrasyonu ve bu sürecin kazanımları konularına yer verilmiştir. Ağırlıklı olarak betimleme yöntemi ile yürütülen çalışmanın hem kent arşivleri hem de kent arşivleri kimliği üzerinden ulusal kültürel arşiv dünyamız ve paydaşları için önemli bir referans olması hedeflenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kent, arşiv, arşiv kültürü, kent arşivi, arşiv dünyası, ulusal arşiv.

The Meaning and Importance of City Archives in Our National Cultural Archive World

Abstract:

The basic effort of mankind was to survive first, and then was to be in the ascendant the environment and the nature. One of the needs of this effort to gain meaning and achieve its purpose is the ability to accumulate every kind of creature that begins with the existence of man and to convert his experience into new inspirations in this process. At the same time, the main factor that is shared, conveyed and turned into the power is knowledge in the process that guides the life of human being. Accumulation has gained a new form with the existence of writing and the easier and faster transfer of information. Although the archives, libraries and the museums have has a transformation in their form and services, they have become the institution that meets their own needs. City archives which are the result of the local historiography developed in 18th century are the newest rings that are added to the chain of information center types. City archives are the institutions that provide to create urban and urbanity concepts and to protect the cultural heritage and to transmit it to the next generation by considering the developed technology. However at this point, urban archives should not be the only responsible to conduct the process healthily; this responsibility should be shared with the city, managers and the citizens in the city. It is

aimed to draw attention to the cultural climate of our country, the transformation of this climate into a national identity, and the tasks, responsibilities and actions of the urban city, which rapidly become one of the important actors in the information centers, in this study. In the study, the development of city and urbanism has briefly mentioned and the culture world reaching the urban archives of city life has been dealt with. Then the integration of the institutional and social functions of the city archives into the national cultural archive world and the achievement of this process has been detailed. It is aimed that the study mainly carried out by way of description will be an important reference for our national cultural archive world and stakeholders through both city archives and city archives identity.

Keywords: *City, archives, culture of archive, city archives, archive world, national archives.*

Giriş

Bugün arkeolojik kalıntılar ve günümüzün teknolojik donanımları ışığında otuz ile elli bin yıldır yeryüzünde var olduğu kabul edilen insanlığın binlerce yıllık evrimi hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan en önemli unsur insanın biriktirme ve biriktirdiklerini gelecek kuşaklara aktarma merakı ve çabasıdır. Bu çaba geride kalanlar için anlamlı bir ömür ve unutulmazlık anlamına gelirken, bugünü yaşayanlar ve gelecek nesiller için ise dersler çıkarılacak deneyimler anlamına gelmektedir. Temelde geçmiş, bugün ve gelecek arasında kesintisiz bir bağlılık anlamına gelen bu sürecin en önemli katalizörü ise şüphesiz bilgidir. İnsanoğlunun evriminde farklı aktarıcılarla, kayıt ortamlarıyla ve türlerle sürekli yaşamın bir parçası olan bilgi, yine farklı düzeylerde gereksinimleri gideren en önemli unsurlardan biri olmuştur. Önce bireylerin, ardından da toplumların biriktirme ve biriktirilenleri deneyime dönüştürebilme ayrıcalığı, her geçen gün artan bilginin bir sisteme bağlı kalınarak düzenlenmesi ve bu sayede daha kolay ulaşılması gereksinimini de beraberinde getirmiştir. Bu noktada da aralarında arşivler, kütüphaneler ve müzelerin yer aldığı bilgi merkezleri insanın evrimine dahil olmuş, bilgi odaklı gereksinimlerin karşılanmasında birinci derecede önemli toplumsal kurumlar olarak ve çeşitlenerek günümüze kadar gelmişlerdir. Bilgi merkezleri dünyasında yaşanan bu çeşitlenmenin en genç ve gelişen türlerinden biri de kent arşivleridir.

Endüstri Devriminin sonrasında Avrupa’da yaygınlaşmaya başlayan kent, kentlik bilinci ve kentleşme, kendi habitatu ile birlikte toplumsal yaşam biçimini de yaratmıştır. Bu yeni toplumsal yaşam formu kısa sürede daha önce deneyimlenmemiş bir kültürel hayatı ve bu hayatın paylaşım sınırlarını ortaya koymuştur. Toplumsal, kültürel ve sosyal yaşamı derin bir dönüşümün içine sokan kentleşme sürecinde deneyimlerin paylaşılması, bu deneyimlerden çıkarımlara varılması ve yeni esinlere dönüştürülmesi ile toplum tarihinin sürekliliğinin sağlanmasında bilginin ve paylaşılabildiğinin önemi de artmıştır. Bu bağlamda kent arşivleri, genel arşiv algısını dikkate alarak organize edilmeli ve hizmet vermeleri sağlanmalıdır. Arşivleri diğer bilgi merkezi türlerinden ayıran ön önemli ayrıcalıklardan biri ise bilgi kaynaklarının başka yerlerde bulunamaz olmasıdır. Arşivler bağlı oldukları kurumların çalışmaları sırasında üretilen ve kurumsal bilginin yansımaları olarak da tanımlanan birincil kaynaklardan oluşurlar. Söz konusu bilgi kaynaklarının erişimi ve düzenlenmesi de diğer bilgi merkezlerinden farklı olabilir ve belgelerin tanımlanmasında asıl unsur belgenin üretim yeridir. Arşivlerdeki işleyişe benzer bir sistem ve hizmet alanının olması beklenen/gereken kent arşivlerini diğer arşivlerden özgü kılan temel yan belgelerin ve bilgi kaynaklarının ait olunan kent odağında toplanması, düzenlenmesi, korunması ve kullandırılmasıdır.

Ülkemizde sayıları her geçen gün artan kent arşivi örneklerinin işleyişine bakıldığında, bu yerel bilgi merkezlerinin genellikle bir müze ile birlikte hizmet verdiği ya da adında müze sözcüğü geçmese dahi objeye odaklı materyallerin de kent arşivlerinde sıklıkla kullanıma sunulduğu görülmektedir. Kent arşivlerini ulusal kültürel arşiv dünyamız için değerli kılan bu bütüncül yaklaşım, kullanıcıların ulusal bilgi merkezleri sistemi üzerinde farkındalık kazanmasını sağlamıştır. Yerel tarih araştırmacılığına karşı her geçen gün artan ilgi ve sempati ile başka yerde bulunamayacak farklı türden bilgi kaynaklarını kişisel ilgi alanlarına bağlı olarak biriktiren koleksiyonerlerin kent arşivleri ile kurdukları/kuracakları organik bağ, söz konusu değeri daha anlamlı hale getirmektedir. Çünkü kent arşivleri, kentin geçmişine ve bugününe ait yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, kentle ilişkisi olan aileler ve kentte yaşayan gerçek kişiler ile özel hukuk ilkelerine bağlı tüzel kişiler tarafından üretilen belgelerin ve bilgi malzemelerinin korunduğu, derlendiği ve kullanıma sunulduğu yerlerdir (Ahmetbeyoğlu, 2010; Yalçın, 2013). Kentle kentli, kentle kurum, kurumla kentli, kurumla kurum, kentliyle kentli gibi çok çeşitli boyutlarda ilişki zinciriyle kurulacak bu bağ, aynı zamanda kişisel arşivden ulusal arşive kadar arşiv dünyasının yaşamsallığının

daha sağlıklı yürütülmesini ve arşivler aracılığı ile derlenecek birikimin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacaktır.

Kent arşivlerinin en önemli kaynağı şüphesiz o kentte yaşayanlardır. Kent sakinlerinin bu kimliklerinin farkında olmaları, onları hem kent arşivlerine yakınlaştıracak hem de kurumla bilgi ve belge paylaşmada daha bilinçli işbirlikçiler haline getirecektir. Bu kimliğin önce farkına varılması, sonra da kabul edilmesi için ise kent arşivinin kentteki bilinirliğinin artırılması gerekir. Şüphesiz bunu tesis etmenin en sağlıklı yolu, kent arşivinin kent sakininin yaşamında bir gereksinime karşılık gelmesidir. Bu noktada da kurumun hizmet yeterliliği ve bilgi/belge çeşitliliği, temel belirleyici unsurlardan biridir. Başka bir ifadeyle, sözü edilen farkındalık, işbirliği ve gereklilik durumlarının yaşamsallık kazanabilmesi için, sahanın tüm paydaşlarına düşen sorumluluklar bulunmaktadır. Bu sorumlulukların layığı ile yerine getirilmesinin uzun erimde en büyük kazanımı ise ulusal kültürel arşiv dünyamız olacaktır.

Bu çalışmada kent arşivlerinin, ülkemizin kültürel iklimi, bu iklimin ulusal bir kimliğe dönüşmesi ve yarımlara aktarılması noktasındaki görev ve sorumlulukları ile ulusal kültürel arşiv sistematiğimizdeki yeri ve önemini ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu nedenle araştırmada bir sınır ve örneklem belirlenmeden ülkemizin geneline yönelik bir yansıtım ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ağırlıklı olarak betimleme yöntemi ile kurgulanan çalışmanın, kent arşivleri ve paydaşlarının yanı sıra kendisini ülkemizin ve coğrafyamızın kültürel devamlılığının sağlanması; toplumsal, sosyal ve kültürel deneyimlerin gelecek kuşaklara aktarılması konusunda sorumlu hisseden tüm kişi ve kurumlar için anlamlı olacağı değerlendirilmektedir.

Bilginin Aktarılır Olması Çabası ve Ayrıcalığının Bir Sonucu Olarak Arşivler

Başarı, sahip olunan olanakları daha az tüketerek daha çok ürün ya da hizmet üretme sistematiğine dayalı ulaşılmak istenen bir hedeftir. Başarı aynı zamanda hedefe önceden belirlenen kurallara uygun olarak ulaşma serüveninin bir sonucudur. Başarılı bireyler ve örgütler, geleceklerini daha sağlıklı planlayabilmek için başkalarının ve kendilerinin daha önce üretmiş olduğu deneysel birikimlerden ve becerilerden yararlanma yolunu tercih ederler. Bu yolu tercih etmelerinin nedeni, enerji, işgücü ve maddi kayıpları yeniden yaşamamak ve bununla birlikte daha fazla başarı elde etmektir.

Varoluşundan günümüze kadar insanlık tarihi boyunca geçmiş deneyimlerin ve becerilerin kayıt altında tutulduğu yerler, arşivler, kütüphaneler ve müzeler gibi bellek kurumlarıdır. “Bu kurumlar, toplumların kültürel hafızasının kaynaklarını ve dolayısıyla kültürel kimliğinin belirleyici unsurlarını oluştururlar” (Yıldız, 2010, s. 1).

Bu bağlamda, toplumların ve toplumsal iletişimin önemli ürünlerinden biri olan kültürlerin varlıklarını sürdürebilmeleri, bellek kurumlarına sahip olmalarını gerektirmektedir. Toplumların sahip oldukları birikimleri hakkıyla koruyabilmeleri, geliştirebilmeleri ve gelecek kuşaklara aktarabilmeleri, öncelikle kültürel dinamiklerini tanımalarına bağlıdır. Dolayısıyla bellek kurumları aynı zamanda toplum ile kültür varlıkları arasında köprünün tesis edilmesini ve güçlendirilmesini de sağlayan rolleri yerine getirmektedir.

Arşivler, toplumların dünü-bugünü-geleceği arasında sağlıklı iletişim kurmasını sağlayan bellek kurumlarıdır. Bir toplumda dünle-bugün, bugünle-yarın arasında sağlıklı bir iletişim kurulamazsa, geçmişte kazanılan deneyimden yararlanılamaz; birlik-bütünlük inşa edilemez; tutarlı kararlar alınamaz ve bunların sonucu olarak başarı, liyakat ve hak tesis edilemez. Toplum yazılı normlara ve kayıtlı belgelere dayalı yönetmek, hukuk devleti olmanın temel gereğidir. Hakkı ve hukuku hâkim kılmak, esasında arşivlerin fonksiyonunu tam ve doğru biçimde yerine getirmesine bağlıdır. Arşivler aynı zamanda kurumların ve dolayısıyla devletin sağlıklı işletilmesi için gerekli olan sistemlerdir. Bu sistemin aksatılması vatandaşın kurumlar aracılığıyla aldığı kamu hizmetlerinde sorunlara neden olur; yaşanan sorunlar ise vatandaşın devlete olan güvenini sarsar. Bu nedenle devletin varlığı, arşivlerin varlığını gerektirirken; vatandaşın devlete olan bağlılığı da arşivlerin düzenli yönetilmesini gerektirmektedir.

Bütün olarak bakıldığında son yıllarda eklenilen amaçları da dâhil olmak üzere insanoğlunun arşivlerde koleksiyon derlenmesinin ve arşiv kayıtları ile geçmişten geleceğe sağlam bir köprü kurmaya çalışılmasının birkaç önemli nedeni bulunmaktadır. Öncelik sırasına göre söz konusu nedenleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Hukuka delil ve vakaya kanıt sunmak: Yeniden inceleme, teyit etme ve delil gösterme amacıyla materyallerin muhafaza edilmesi, arşivlerin oluşturulmasının esas nedenidir. Her hukuk devletinde arşivler bireyin, kurumların ve devletin haklarını belgeleyebilmek için, yasal zorunluluk kapsamında oluşturulur. Zorunluluk kamuya ürün veya hizmet üreten her bireysel ve kurumsal işletmeler için de geçerlidir. Arşivler, hakkı adaletli biçimde dağıtmak için gerekli olan ve bu yaklaşım üzerinde oluşturulan kurumlardır.

Araştırma süreçlerini desteklemek: Arşivler, araştırmacıların araştırmalarına kaynak temin etmesi amacıyla hizmetler verirler. Ancak hukuka delil sunma amacını şekillendiren mevzuat, arşivlerin araştırma amacıyla kullanılması sürecine zaman zaman gölge düşürebilmektedir. Her arşivin her türlü materyali hukuk sisteminin talebi söz konusu olduğunda, ilgili merciler tarafından incelenebilmekte iken; araştırmacıların her türlü belgeyi inceleme hakkı yoktur. Yine de arşivler, araştırmacıların geçmiş dönemde yaşanan olayları farklı yönleriyle değerlendirebilmesi için belgeler üzerinde inceleme yapmaya fırsat tanıyan hizmetlere ev sahipliği yaparlar.

İnsanların birlikteliğini pekiştirmek ve merakını gidermek: Arşivlerin çoğunda geçmişin otantik izlerini günümüze taşıyan kültür varlıkları bulunur. Geçmişin izleri, evrensel bir davranış biçimi olarak o izlerin varisleri tarafından değerli ve incelemeye değer bulunur. Bu izler aynı zamanda ortak geçmişleri olan toplulukları birlik ve bütünlük içerisinde tutma potansiyeline de sahip olduğu için; arşivler, bir devleti oluşturan bütün etnik kökenlerin bütünlüğünü sağlama aracıdır da aynı zamanda. Çoğu zaman arşivler, etkin kökenini ve içinde bulunduğu coğrafyanın geçmişini araştırmak isteyenlerin merakına yanıt verecek potansiyele de sahiptir.

Soyluluk bağı sergilemek: Her millet ve/veya devlet, varlığını pekiştirmek ve birliğini sağlamlaştırmak için yaşadığı coğrafyanın öncülleri ile ortak köken bağına sahip olduğunu kanıtlamaya ve bu durumu belgelerle tescillemeye çalışır. Bunu yaparken köklü uygarlıklarla olan bağı parlatmaya eğilim gösterir. Köklü uygarlıklarla olan bağlarını, güncel durumunu güçlendirmek amacıyla kullanır ve arşiv malzemeleri bu amacı gerçekleştirmek için kullanılan en iyi araçlar arasındadır.

Tanıtım ve turizm potansiyeli yaratmak: Arşivler, çoğunlukla mevcut coğrafyanın sahip olduğu zengin kültür varlıklarına ev sahipliği yaparlar. Bu zenginlikler coğrafyanın turizm potansiyelinin arttırılmasında kullanılabilir (Burant, 1995, s. 196). Örneğin Antik dönemlerden kalma önemli bir kişiye ait dini içerikli bir eserin orijinalini görmek ve incelemek gibi kültür seyahatlerine arşivler önyak olabilmektedir.

Yerelliği korumak: Küreselleşmenin yaşamın her alanında hissedildiği günümüzde yerel kültür varlıklarının muhafaza edilmesine yönelik girişimlerin de önemsendiği görülmektedir (Flinn, 2007, s. 153). Köy, mahalle, kasaba gibi yerleşim yerlerinde arşivler, çoğunlukla yerelliği yansıtan arşiv materyalinin muhafazasına odaklanır. Yerel kültür mirasının küreselleşmenin baskısı altında bozulmaması ve yok olmaması adına, yerel arşivlerin özellikle yerellik sergileyen malzemelerin derlenmesi ve korunmasına yönelik tedbirleri daha özenle sürdürdüğü bilinmekte; bu konuda geçmişe kıyasla daha iyi bir farkındalığın olduğu anlaşılmaktadır.

Yalnızlık ve dışlanmışlık sorununu gidermek: Bütün bilgi merkezleri türleri için geçerli olan bu amaç, özellikle yerel arşivlerde yalnızlık ve dışlanmışlık duygusu sorunları yaşayanların topluma ait olduklarını hissettirmeye yönelik ortam ve aktivitelerden oluşmaktadır. Daha çok kent arşivlerinde orta yaş üstü gruplara yönelik sürdürülen aktiviteler, bu gereksinimi karşılamaya yönelik amaçları kapsamaktadır.

Daha çok son yüzyılın bir türü olarak ortaya çıkan kent arşivleri, yerel bilgi varlıklarının gelecek kuşaklara aktarılmasında oynadığı rolle dikkatleri çekmektedir. Kentlerin sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan gelişerek yaşayabilmeleri, kent sahiplerinin kentin geçmiş özelliklerini tanımalarını ve kültürel dinamiklerinin farkında olmalarını gerekli kılmaktadır. Bu bilince sahip olmayan kentler, kimliklerini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalabilir (Yıldız, 2010, s. 1). Kent arşivleri, söz konusu bilinci koruyup yaşatabilecek önemli kültür kurumlarından biridir.

Kent Arşivi Kavramının Ortaya Çıkması, Gelişimi ve Günümüz Bilgi Dünyasındaki Yeri

Yalnız bilgi dünyasının değil, aynı zamanda kendi çaplarında sosyal yaşamı sürdürebilmenin de kendi önemli unsurlarından olan arşivler, bünyelerinde bulundurdukları bilgi ve belgeler aracılığı ile toplumun örf ve adetlerini, sosyal yapısını, kuruluşlarını ve bunlar arasındaki ilişkileri ortaya koyarak bu yöndeki her türlü bilgi

gereksiniminin karşılanmasını sağlarlar. Arşivlerin amaç, görev ve sorumluluklarına göre belirlenen bu rol dağılımında sahneye çıkan en yeni türlerden biri de kent arşivleridir. Diğer tüm arşiv türleri gibi, toplumsal, sosyal ve tarihsel birikim adına bir noktada ulusal kültürel arşiv zenginliğimizin bir parçasına dönüşen/dönüşmesi gereken kent arşivlerinin varlık nedenini, işleyişini ve sınırlarını belirleyen en önemli unsur kenttir.

Türk Dil Kurumu tarafından *şehir* sözcüğü ile “tarım dışı etkinliklere, özellikle işleyim ve hizmet etkinliklerine dayalı, on binden daha kalabalık nüfuslu yerleşim yeri” (2018) olarak tanımlanan kent, insanın bireysel ve toplumsal olarak yaşamsallığını sürdürmesini sağlayan önemli çevre değişkenleri arasında yer alır. Çünkü insan yaşadığı çevre ile iletişim kurmaya başladığı andan itibaren yarınlarda daha güvenli adımlar atabilmek için bir bellek oluşturur ve bu belleğin yitip gitmemesi için de sosyal çevreye gereksinim duyar. Bu sosyal çevre öncelikle aile, sonra yaşanan mahalle ve o mahallenin içinde bulunduğu kenttir.

Endüstri Devrimi sonrasında yaşanan hızlı kentleşmeye kadar çok fazla değişmeyen kent anlayışında; artı üretimin korunması, dinsel yaşam biçimi, şehrin güvenliği ve doğal kaynaklara erişebilirlik asıl belirleyici faktörler olmuştur. Bu süreçte kent kültürünü oluşturan temel değişkenlik bir krallık/imparatorluğa bağlı olma ya da bağımsız şehir devleti olma ayrımında yaşanmıştır (Sevindi, 2003, s. 47). Endüstri Devriminin ardından yaygınlaşan, ülkemizde ise geride kalan yüz yılın ikinci yarısı ile birlikte ivme kazanan hızlı kentleşme, kendi sosyal yaşam biçimini de beraberinde getirmiştir. Bu değişim bazı alanlarda yaşam kalitesinin artmasını sağlarken, hayata bakış açısı ve beklentileri değişen insanın geçmişi ile olan bağını zayıflatmıştır. Söz konusu bağın zayıfladığının fark edilmesi ise kent arşivi kavramının oraya çıkmasını sağlamıştır.

Bir kenti anlamak, tanımlamak, açıklamak ve gelişimini doğru yorumlamak için kentin oluşum sürecindeki değişkenleri, toplumsal yapının anlaşılmasını sağlayacak davranış biçimlerini, tarihi, ekonomik ve sosyal dinamiklerini bilmek gerekir. Her kent için özgün olan bu değerler aynı zamanda kent ve çevresi ile sınırlı olan ve bazı yerleşim yerlerinde binlerce yıl öncesine götürülebilen yaşanmışlıkları koruma, deneyime dönüştürme ve gelecek kuşaklara aktarabilme yetisini de içerir. Bu noktada sağlanacak başarı ve kentle birlikte kent sakini içinde geçmişle gelecek arasında doğru pozisyon alabilme, buna bağlı olarak başarılı olma ve saygınlık anlamına gelecektir. Sürecin kent sakinlerine getireceği diğer bir kazanım da insanları kentsel yaşam biçimini benimseyen ve her şeyi ile kendini o kente ait hisseden (Weber, 2012, s. 74; Kaya, 2017, s. 145), mutlu olan ve anlamlı bir yaşam sürdürdüğünü düşünen kentlilere dönüştürmesidir. Bu bağlamda, geride kalan yüzyılın son çeyreğinden itibaren kent arşivleri, bireye kentli olma kimliğinin kazandırılması sürecinde sorumluluk yüklenen ve üstlenen kurumlar arasındaki yerini almıştır.

Kentin tarihsel ve kültürel birikiminin korunduğu yerler olan kent arşivleri, başta yerel tarih ve yerel kültür ile ilgilenen araştırmacılar olmak üzere tüm ilgililere açıktır. Kent arşivleri özerk bir yapıya sahiptirler. Buradaki koleksiyon yürütülen hizmetler sırasında doğal olarak üretilen arşiv malzemesinden değil, isteğe göre seçilip derlenen farklı tür ve nitelikteki kaynaklardan oluşur. Kent arşivinin koleksiyonu önceden belirlenmiş bir sağlama politikası ışığında istenildiği gibi geliştirilebilir. Bu serbestlik kent arşivlerini kurum ve birim arşivlerinden farklı kılar (Çiçek, 2010, s. 278).

Kent arşivlerinin kurumsal (içe dönük) işlev ve toplumsal (dışa dönük) işlev olmak üzere iki temel işlevleri vardır. Kurumsal işlev kent arşivlerinin hem bağlı bulunduğu hem de belgelerini devraldığı gerçek ve tüzel kişilerin yönetsel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik temel mesleki uygulamalardan oluşur. Toplumsal işlev ise, araştırmacıların kent arşivlerinden daha iyi yararlanabilmeleri için yerine getirilmesi gereken mesleki uygulamaları içerir (Keskin, 2010, s. 261). Kent arşivlerinin kent tarihinin, kent kültürünün korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konularında topluma karşı sorumlulukları vardır.

Kentlerin gelişimi olarak kabul edilen kentleşme süreci, kent sakininin hayatı farklı bir tempoda yaşamasını ve gündelik yaşamda zaman ayrılacak öncelikleri gözden geçirmesini zorunlu kılmıştır. Bu yeni düzende kentin ritmine kapılarak kendi hayat ritminin kontrolünü yitirdiğini fark eden birey; ait olma ve sahip olduğu değerleri ortaya koyma gereksinimine cevap verecek, kültürel anlamda beslenmesini sağlayacağı ve iletişim kurabileceği bir sosyal alana ihtiyaç duyar. Başka bir ifadeyle, teknoloji ve küreselleşmenin etkisi ile değişen ve çok daha geniş ve yoğun ilişkilerin odağı haline gelen kentler, kentli kimliğini ve toplumsal yaşayışı da farklılaştırmıştır.

Değişen kentli kimliğinin özgünlüğü; içinde yaşanan kentin yerel değerleri ve kültürel özellikleri ile biçimlendirilmezse, birey farkına varmadan bir süre sonra kendini o kentin yabancı hissedecek ve şehrin ekonomisi ve kültürel zenginlikleri ile “daha iyi bir kent” olma amacından uzaklaşacaktır (Akkaya, 2015, s. 504). Yaşanılan bölgeye, kente ve hatta mahalleye özgü tarihi ve kültürel mirasın bilgisine, belgesine ve bilincine sahip olmak, bu olası sorunun en etkili ve kalıcı çözümüdür. Bu noktada sorumluluk alması gereken ve kentin bellek kurumlarından biri olarak kent arşivlerinin görev ve hizmet yeterliliklerindeki başarısı aynı zamanda ulusal kültürel arşiv sistematığımızın başarısı, kazanımı ve sürekliliği anlamına gelecektir.

Kent Arşivciliğinin Dünyada ve Ülkemizdeki Durumu

Arşivcilik literatürü incelendiğinde kent arşivlerinin tanımı üzerinde standart bir çerçeve çizilemediği, pek çok tanımın farklı özellikler taşıdığı ya da tanımlarda farklı hususlara vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. Çiçek kent arşivini, “ilgili şehrin geçmişine ve bugününe ait her türlü bilgi malzemesini derleyip kullanıcıların hizmetine sunan kurum” olarak tanımlarken; tanımdaki bilgi malzemesinin, arşiv belgeleri ile kütüphane ve dokümantasyon kaynaklarının her iki türünü de karşıladığını ifade etmektedir (2010, s. 296). Fischer (2007), kent arşivlerini şehrin politik ve kültürel hayatının başlıca varlıkları olarak görmekte; kent arşivlerini belediyelerin bilim ve kültür vitrinleri olarak değerlendirmektedir (Keskin, 2010, s. 261'de aktarıldığı gibi).

Kent arşivlerinin tanımı üzerinde görülen farklılıklar, aslında bu bellek kurumunun nasıl anlaşıldığı ve oluşturulduğu ile doğrudan ilgilidir. Kent arşivleri, insanlık tarihi içinde kentleşme ve kentlilik bilinci üzerine inşa edilmiş olan bir bilgi merkezi türüdür. Diğer bilgi merkezi türlerine göre henüz olgunlaşma dönemini yaşamaktadır ve kurumsallaşma sürecini tamamlayamamış olmanın etkisi ile kurumsal yapılanma biçimleri, oluşturuldukları yere göre değişkenlik gösterebilmektedir.

Kurum arşivleri, kurumsal faaliyetler sırasında üretilen belgelerin muhafaza edilmesi sonucunda oluşur. Dolayısıyla kurum arşivlerinin en temel özelliği onu oluşturan belgelerin, bağlı bulunduğu kurumun kimliğini yansıtmasıdır. Aynı zamanda kurum arşivlerinde belgeler, büyük çoğunlukla birbirlerini tamamlayacak niteliktedir; aynı ya da yakın konuları ihtiva edecek içeriğe sahip oldukları için de bir arada tutulmaları gerekmektedir. Aksine bir kurumda üretilen arşiv kayıtlarının parçalanması, üretimine esas teşkil eden olayı/konuyu aydınlatmaya mani bir durum doğurur.

Bir kurum arşivi niteliğinde olan kent arşivleri ise hangi kurum tarafından kurulduğuna ve üzerinde ne tür bir arşiv politikası uygulandığına bağlı olarak farklı kimliklere ve uygulamalara sahip olabilmektedir. Kent arşivleri, belediyeler, sivil toplum örgütleri, merkezi kamu kurumları, üniversiteler gibi farklı özelliklere sahip örgütler tarafından kurulabilmektedir. Her örgüt, amaçları, hizmet verdiği kitlenin yapısı ve derlediği materyalin türü gibi çeşitli gerekçelere bağlı olarak kent arşivine farklı kimlikler kazandırabilmektedir. Kent arşivleri çoğunlukla kentin otantik varlıklarını, arşivin bağlı bulunduğu örgütün kurumsal arşivinden bağımsız olarak kullanıcılarla buluşturma amacına hizmet eder. Diğer bir ifade ile bu kurumlarda kent arşivindeki materyal, kurumun kurumsal arşivinden ayrı tutulur; ayrı bir arşivcilik politikası içinde hizmete sunulur. Bununla birlikte bazı kurumlarda ise kent arşivi ile kurumun kurumsal arşivi arasında ayırım yapılmaz; kent arşivi, kurum arşivince belirlenen standartlara göre yönetilir ve kurum arşivinin sahip olduğu olanaklar içerisinde hizmete sunulur. Örneğin Providence, Vancouver ve Boston kent arşivlerinin tek merkezli bir sistem içerisinde yapıldığı ve aynı örgüt bünyesinde hizmete sunulduğu bilinmektedir (City of Vancouver, 2017; “Providence City Archives Annual Report (FY 2012-2013)”, 2018; “Services provided to City Departments”, 2102).

Kent arşivleri, bağlı buldukları kurumların yapısına göre farklı amaçları karşılamaya yönelik yapılandırılmış olabilmektedir. Örneğin arşiv, kütüphane, müze, kültür merkezi ile iç içe planlanmış ve kültür hizmetlerini bütünleşik biçimde sürdüren bir yapılanma ile hayata geçirilmiş olabilmektedir. Örneğin yurt dışında Chicago Kültür Merkezi ve Lincoln Kent Kültür Merkezi, kültürel gereksinimlerin tek merkez altında yapılandırıldığı örneklerden ikisidir. Bu merkezlerde kente ait müze, kütüphane ve arşiv materyallerini biriktirme ve bunlardan da yararlanmak suretiyle toplumun sanatsal, sportif, eğitimsel, sosyal gereksinimlerine katkıda bulunabilecek ve böylece toplumun kültürel kaynaşmasını sağlayacak bütünleşik aktiviteler yaşam bulmaktadır (City of Chicago: Chicago Cultural Center - Architecture and History, 2018; Lincoln City Cultural Center, 2018). Örnekleri üzerinde inceleme yapıldığında Türkiye’de de kent arşivleri ile kente ait diğer tür bellek kurumlarının çoğunlukla aynı

sistem üzerinde yönetilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Bursa Araştırmaları Merkezinin altında hizmet veren kent müzesi ve arşivi, Çanakkale Kent Müzesi ve Arşivi, İzmir Kent Arşivi ve Müzesi, Bornova Kent Arşivi ve Müzesi, Çorum Kent Arşivi ve Eskişehir Kent Belleği Müzesi gibi daha pek çok yerel bellek kuruluşları belli bir bellek kurumu ile kısıtlanan bir ada sahip olsalar da, aslında her türlü yerel kültürel değeri derleyen, koruyan ve yararlanmaya sunan bütünlük bir yapı içerisinde hizmet vermeye devam etmektedir (“Ahmet Piriştina Kent Arşivi Müzesi”, 2018; “Bornova Kent Arşivi ve Müzesi”, 2018; “Bursa Kent Müzesi”, 2018; “Çanakkale Kent Müzesi ve Arşivi”, 2018; “Çorum Belediyesi Kent Arşivi”, 2018; “Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Kent Belleği Müzesi”, 2018).

Kurum arşivlerinde arşiv materyali süreklilik içinde derlenmeye devam eder; istisnalar dışında derlemede bir kesinti yaşanmaz. Kurum arşivlerinde derleme, belli bir düzen ve süreklilik içerisinde sürdürülür. Kent arşivlerinde derlenen materyal ise genellikle sürekliliği olmayan bağışlarla veya devirlerle ile kazandırılır. Örneğin kente ait önemli kişilere, ailelere, olaylara ya da projelere ait arşiv materyali bir seferlik bağışla ve/veya devirle arşive verilebilir. Bu nedenle yüksek hacimli kent arşivlerinde materyalin özelliklerine dayalı çeşitlilik fazladır ve saklama, sınıflandırma ve tanımlama gibi iş süreçleri diğer arşivlerdeki kadar kolay değildir.

Kent arşivlerinin dikkate değer yüzlerinden biri de bu tür içerisinde derlenen materyalin çoğunlukla sergilemeye değer kaynaklardan oluşmasıdır. Kent arşivleri, kentin genelini ilgisini çekebilecek resim, gravür, harita, efemera ve film gibi birbirinden kıymetli arşiv materyaline sahip olabilmektedir; bu özelliği kent arşivlerini diğerleri arasında daha özellikli kılmaktadır. Bu yönüyle kent arşivleri kültürel aktarımın ve sürekliliğin sağlanmasında önemli roller üstlenen bir bellek türüdür. Kent arşivleri sahip olduğu bu eşsiz materyali geçmişin değerlerini gelecek kuşaklara aktarma ve toplumsal birliktelik bilincini sağlamlaştırma amacıyla daha aktif olarak sergileme gayreti içinde olmalıdır. Sergileme çalışmalarının daha dinamik kültürel aktivitelerle de desteklenmesi gerekmektedir. Örneğin bunlar, tanıtımlar, yarışmalar, konferanslar, seminerler, kurum gezileri ve kurslar gibi faaliyetlerle toplumun daha dinamik şekilde katılım gösterebileceği sergileme aktiviteleri şeklinde yaşam bulmalıdır.

Kent Arşivleri ile Ulusal Arşiv Arasındaki Bağını ve Bu İlişkinin Gerekliği

Kurum arşivlerinde belge erişimi ve sağlaması olabildiğince sorunsuz olmalıdır. Bu tür arşivlerde çoğu zaman belgeler, vakaya anlam veren etiketler üzerinden taranır ve kısa zamanda edinme önemli bir gereksinim olarak görülür. Belgelere hiç ya da bütün olarak erişilememesi veya erişimde zaman kayıplarının yaşanması çoğu zaman kişisel ve/veya kurumsal maddi ve manevi kayıpların yaşanmasına yol açar. Bu nedenle ve aynı zamanda hukuksal düzenlemelerin getirdiği zorunluluklar nedeniyle kurum arşivlerinde belgelerin ulusal ve uluslararası arşivcilik prensiplerine uygun olarak düzenlenmesi önemlidir. Kent arşivleri için de geçerli olan bu durumun etkisi, kurum arşivlerindeki kadar önemli ve anlamlı değildir. Zira toplumsal bağları güçlendirme maksadıyla bir araya getirilen materyalin kent arşivlerindeki asıl anlamı, kent kimliğinin tarihi bağlarını yansıtmaya ve geçmişten gelen zenginlikleri seyir zevki içerisinde hizmete sunmadır. Dolayısıyla kent arşivlerinde belgelerin kurumsal kimliklerini ve diğer belgelerle olan fonksiyonel bağlarını yansıtmak çok önemli ve öncelikli olmadığı için, çoğunlukla kent arşivlerinde profesyonel arşivcilik uygulamaları göz ardı edilmektedir. Oysa özellikle dijital doğan ve dijitalleştirilen materyalin konu bütünlüğünü koruyacak şekilde taranabilmesi ve edinilebilmesi için arşivcilik prensiplerinin kent arşivlerinde de dikkate alınması ve özenle uygulanması son derece önemlidir.

Öte yandan özellikle sosyal tarih araştırmacılarının çalışmalarında kurum arşivlerinin dışında daha çok görsellikleriyle dikkat çeken arşiv materyalinden de sıkça yararlandığı bilinmektedir. Araştırmacılar, resmi kurumların resmi arşivlerinin dışında gönüllülük esasıyla biriktirilen, daha çok bütünlük göstermeyen arşivlere de başvurabilmektedirler (Ahmetbeyoğlu, 2010, s. 376). Bu durumda her arşivin asgari arşivcilik standartlarına uygun olarak düzenlenmesi önemlidir; zira standartlaşma, araştırmacıların tarama, erişim ve edinim süreçlerinden azami olarak yararlanabilmesini sağlan önemli bir gereksinimdir.

Bütün arşivlerin doğasında olduğu gibi kent arşivleri de, örgütsel açıdan iki temel işlevi yerine getirir. Bir taraftan belgeyi üreten ve üretilen belgeye konu olan kişi, kurum ve devletlerin haklarını korumaya yönelik belgelendirme işlevini yerine getirirken; diğer taraftan da tarihî araştırmaların odağında yer alarak kültürel üretkenliğe ve gelişmelere kaynaklık ederler (Ahmetbeyoğlu, 2010, s. 383). Bu iki temel misyonun aslında genel olarak diğer

arşiv türlerinin tamamında var olduğu bilirse de; kent arşivlerinde ikinci misyonun daha önemli olduğu ve kurum arşivlerine kıyasla belirleyici özellikler içerdiği anlaşılmaktadır. Örneğin Viyana Belediye ve Kent arşivlerinde bu durumun açıkça ifade edildiği görülmektedir. Arşivin belgelendirme amacıyla, belediyenin faaliyetleri sonucunda üretilen güncel arşiv materyaline ev sahipliği yaptığı; dolayısıyla kurumsal arşivcilik prensiplerinin burada muhafaza edilen materyaller üzerinde standart şekilde uygulandığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda arşivin tarihi araştırmaları ve kültürel üretkenliği güçlendirmeye ve sosyal bütünleşmeyi sağlamlaştırmaya yönelik ikincil hedefe yönelik hizmetlere ev sahipliği yaptığı da görülmektedir. Bu amaç doğrultusunda arşivde, kitap, harita, belge, fotoğraf ve mikrofilm gibi belge çeşitliliği herkesin kullanımına açık şekilde hizmete sunulmakta; toplumun kentlilik bilincinin güçlendirilmesine yönelik aktivitelere yer verilmektedir (Vienna City Administration, 2018).

Yerel tarihi kaynaklar, genel tarihin bütünlüğünün sağlanması ve doğruluğunun pekiştirilmesinde önemli bileşenler arasında yer alır. Genel tarih bilgisi içerisinde muğlak hususların aydınlatılması ve kişi, kurum ve olay adlarının belirginleştirilmesinde yerel arşivler belirleyici olabilmektedir. Kent arşivleri, yerel arşivlerin önemli bir türüdür ve kent arşivlerinin ulusal arşiv politikası ile bütünleştirilmesi, hem yerel tarihin aydınlatılması için gereklidir; hem de genel tarihin noksan kalan hususlarının tamamlanmasına ve/veya doğrulanmasına katkıda bulunabilir. Aynı zamanda yerel ve ulusal arşivcilik hizmetlerinin ulusal standart bir politika dâhilinde yürütülmesinin araştırma süreçlerine olumlu yansiyacak pek çok kazanımları olacaktır.

Bu bakımdan her arşiv kurumu gibi kent arşivleri de ulusal arşiv kurumlarının koordinasyonu içinde yönetilmeli ve denetlenmelidir (The National Archives, 2012). Örneğin bu kapsamda kent arşivlerinin arşivcilik formasyonunun güçlendirilmesi ve güncellenmesi; aynı zamanda uygulanmakta olan prensipler ve teknikler yönüyle standartlaştırılabilmesi için personelin ulusal arşiv kurumunun eğitim sisteminden yararlanması sağlanmalıdır. Aynı zamanda ulusal arşivler, her kent arşivinde düzenleme ve yönetim hususlarını da kapsayacak şekilde ulusal rehberlerin hazırlanması konusunda da baş aktör olarak rollerini yerine getirmelidir.

Kent arşivleri ile diğer arşivler arasında farklı arşivcilik tekniklerinin uygulanmaması gerekir. Dijitalleşmenin zaman içinde bütün bilgi merkezlerini aynı platform üzerinde birleştireceği öngörüsüne hazırlıklı olabilmek için, arşivlerde uygulanmakta olan süreç ve tekniklerin asgari standartlarda buluşması gerekir. Birlikteliği yakalamanın çeşitli yararlılıkları vardır. Aynı konu hakkında üretilmiş olan materyali kümelendirerek tarayabilme esasına dayalı ulusal ve uluslararası arşivcilik standartlarının ülkenin bütün arşivlerinde uygulanmasıyla;

- standart olarak kimliklendirilen arşiv materyalinin tümüne tek merkezden erişebilmek,
- uluslararası dijital platformlarla entegre olabilmek,
- daha dinamik bir altyapı ile daha üretken bir araştırma kitlesinin oluşmasına katkı sağlayabilmek olanaklı hale gelir.

Arşivlerde bahsedilen koşullar sağlandığında, araştırmacıların gereksiz yere harcamak zorunda kaldıkları seyahat, konaklama ve iş gücünden uzaklaşma maliyetleri de ortadan kaldırılabilir; daha zengin materyal ve yoğun çalışma ortamı ile katma değeri yüksek araştırmalar ve bilimsel sonuçlar elde edilebilir.

Kent Arşivlerine İlişkin Gelecek Öngörüsü ve Bu Sürecin Ulusal Arşiv Dünyamız İçin Anlamı

Dünyanın en çok satan popüler roman yazarlarından Dan Brown, *Başlangıç* adlı son romanında bilimi bir nehre benzeter ve bilime ilişkin betimlemesini şu paragraf ile zenginleştirir; “İnsan ateşi keşfettiğinden beri bu nehir güç kazanıyor. Her keşif, yeni keşifler yapmamıza yarayan bir araca dönüştü ve bu nehre bir damla ekledi. Bugün artık bir tsunami dalgasının, durdurulamaz şiddete akan bir selin üstünde gidiyoruz” (2017, s. 115). 20’den fazla dile çevrilen kitabın bu cümlesinde de ifade edildiği gibi, bireylerin ve toplumların her türlü yapıp etmelerinin aktarılır kılınması ve esin kaynağı olabilmesi, bilimin insanlığın hizmetinde bir kolaylaştırıcıya dönüşebilmesinin ön koşullarından biridir.

Başta zaman ve mekân olmak üzere, günümüzde pek çok sınırı ortadan kaldıran ya da daha kolay aşılabilir hale getiren bilişim teknolojisi, çok daha fazla buluş, üretim ve hatta söylemi hem yeni buluş, üretim ve söylemler için potansiyel ilhamlara dönüştürmüş, hem de deneyimlerin çok daha kolay paylaşılır olmasını sağlamıştır. Genel ve kabul gören yaklaşımla tüm dünyayı bir köy kadar bilinir ve erişilebilir kılan bu yeni olabirlik durumu bilgi,

belge ve bilim dünyasının aktörü olmayan sıradan insanları ve onların söylem ve eylemlerini de dikkate değer kılmıştır. Çünkü günümüz yeterlilikleriyle, bilgi ve belge dünyasının, yeryüzünde yaşayan hemen herkesin eylem ya da söyleminden elde edeceği kazanımlar olabilir. Bu kazanımların da bugün ve gelecek için mutlaka korunması gerekir. Kent arşivleri tam da bu noktada sürecin sağlıklı kotarılması adına sorumluluk üstlenmesi gereken kurumlardan biridir. Bu sorumluluk ve doğru kurgulanmış görev tanımı, aynı zamanda kent arşivlerinin ulusal kültürel arşiv denkleminin içine dâhil edildiği/edilmesi gerektiği yerdir.

Ülkelerin merkezi yönetimlerine bağlı taşra teşkilatlarının arşivlerini gerçek ve tüzel kişiler ile yarı kamusal kuruluşların sahip oldukları arşivleri içine alan ve bu arşivlerin tek çatı altında korunduğu kurumlar (Baydur, 2003, s. 264) olarak tanımlanabilecek kent arşivlerinin en önemli özelliği yerelliktir. Resmi ve özel kurumlar kadar kişilere ait belgeleri derleyen ve bu nedenle koleksiyonunun önemli bir bölümü eşsiz olan kent arşivleri ülkemizde sayısı hızla artan ve yaygınlaşan bilgi merkezi türlerinin başında yer almaktadır. Bu değişimin en önemli nedeni ise tüm dünyada olduğu gibi, kişisel ve yerel tarihe karşı duyulan merakın artması ve bilimsel çalışmalar da dâhil, günümüzde araştırmaların giderek daha güçlü bir biçimde sosyal tarih konularına yönelmesidir. Arşiv dünyası açısından yaşanan değişimi “kişisel, kurumsal ve ulusal arşiv sistematiğine dâhil edilecek belgeler gelecekte çok daha fazla yerel özellikleri ön planda olan kent arşivlerinde düzenlenip korunacak ve bu kurumlardan ulusal kültür arşivimize aktarılacak” şeklinde yorumlamak yanlış olmayacaktır.

Kent arşivlerinin özel ya da kamu kurum/kuruluş arşivlerinden ayrılan en önemli yanı, yalnız rutin işleyiş ve işlemler sırasında ortaya çıkan bilgi ve belgelerden ibaret olmaması, kurumların yanı sıra kişilerin de özel hayatlarına, hatta parçası olduğu kentin yaşanmışlıklarına dair başka hiçbir yerde bulunamayacak bilgi ve belgelere de ev sahipliği yapmalarıdır. Söz konusu bilgi ve belgeler ulusal kültür dünyamızın sadece bugünü için değil, geçmişi ve geleceği açısından da son derece kıymetlidir. Bu arşivlerin ulusal arşiv sistematiğine doğru ve sağlıklı entegrasyonu, ulusal arşivin nitelik ve kapsamını güçlendirmenin yanı sıra, ülke olarak deneyimlerimizin ve yaşanmışlıklarımızın yarına daha sağlıklı aktarılmasını da sağlayacaktır.

Kent arşivlerinin üstlenecekleri bilgi ve belge toplama sorumluluğu ile ulusal kültürel arşiv sistematiğimize dâhil edilecek ve bu sayede kültürel sürekliliğe katkı sağlayabilecek ülkemize özgü birkaç örnek konunun ve öneminin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

- 1999 yılında gerçekleşen Marmara Depremi yaşayan Kocaeli'nin Gölcük ilçesinde, bu kötü günü deneyimleyen kişilerin yaşanmışlıklarına ilişkin bilgi ve belgelerin, kentin arşivine aktarılmasının ve korunmasının sağlanması,
- 1960'lı yıllardan itibaren hemen her hanesinde en az bir “gurbetçi” olan Uşak'ın Avrupa'ya işçi olarak giden insanların yaşanmışlıklarına ilişkin bilgi ve belgelerin, kentin arşivine aktarılmasının ve korunmasının sağlanması,
- 20'nci yüz yılın son çeyreğine kadar Bodrum'un en önemli geçim kaynaklarından biri olan süngerciliğin ilçe yaşamındaki yeri ve önemi ile yok oluşla neticelenen serüvenine ilişkin bilgi ve belgelerin, kentin arşivine aktarılmasının ve korunmasının sağlanması.
- Kurtuluş Savaşı ve öncesinde üç yıldan daha uzun bir süre Yunan ordularının işgali altında kalan Afyon, Kütahya, Uşak, Manisa ve İzmir gibi Ege kentlerinde o dönemin yaşanmışlıklarına ilişkin bilgi ve belgelerin, kentin arşivine aktarılmasının ve korunmasının sağlanması.

Sayıları Türkiye'nin tüm coğrafyalarından örneklerle arttırılabilecek bu tür bilgi ve belgeler ile bu bilgi ve belgelerin sağlayıcısı olması gereken kent arşivleri, ülkemiz adına başka bir yerden elde edilemeyecek ulusal kültürel arşiv zenginliği anlamı taşımaktadır. Kent arşivlerinin ülkemizdeki gelişim eğrisi dikkate alındığında, iyi yönetilecek ve doğru hizmet sunacak bu kurumların gelecekte ulusal kültürel arşiv sistematiğimiz açısından çok daha önemli bir role bürüneceği öngörülebilir. Bu noktada önemli olan; kent sakinlerinden yerel yönetimlere, koleksiyonculardan bilgi profesyonellerine, arşiv sistematiğimizden sorumlu resmi kurum ve kişilere kadar tüm paydaşların aynı özen ve farkındalıkla konuya yaklaşabilmeleridir. Bu sağlandığında ulusal kültürel arşiv sistematiğimiz üzerinden kazanan tüm Türkiye ve ülkemizin kültürel geleceği olacaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Eksikli bir bakış açısıyla, genellikle kurumların rutin işleyişlerinin bir sonucu olarak üretilen belgelerden ibaret olduğu varsayılan arşivlerin belge, doküman ve bilgi sağlayan habitatu, Bilgi Çağı ve bilişim teknolojileri ile birlikte hızla büyümeye başlamıştır. Bu süreçte kurumların yanı sıra bireylerin, sivil toplum örgütlerinin, yerel, bölgesel ya da ulusal organizasyonların ürettiği ya da sahip olduğu bilgi ve belgelerde hızla arşiv dünyasının kaynak sağlayıcıları olmaya başlamıştır. Özellikle yerel tarih ve kültür tarihi araştırmalarına duyulan ilginin artması, artan kentleşmeye paralel olarak kent sakinleri ve kent yöneticileri tarafından kent kültürünün daha çok önemsenir hale gelmesi, yeni bin yıl ile birlikte arşiv sistematiğine kent arşivlerini dâhil etmiş durumdadır. Arşivlerin temel misyonu olan geçmiş ile gelecek arasında belgeye ve kanıta dayalı bağlantı olma sorumluluğunu esas alan kent arşivleri, hızla ülkemizin kamuoyu tarafından en çok bilinen ve adı telaffuz edilen arşivlerine dönüşmeye başlamıştır.

Kent arşivlerinin kurumsal kimlik ve sorumluluk açısından değerini ve sürekliliğini koruması için hem hizmet yeterliliklerinin hem de işleyişlerinin ulusal kültürel arşiv sistematiğine entegre edilmesi son derece önemlidir. Aksi takdirde kent arşivleri; sınırlı bir alanın, sınırlı kültürel birikimlerini, standartlardan uzak yetersiz koruma ve kullandırma koşullarında saklayan ve hizmet veren bilgi merkezleri olmaktan öteye geçemeyecektir. Dünya genelinde yerel tarih, genel kültür ve sıradan insanların yaşanmışlıklarını öğrenmeye duyulan ilginin ve buna bağlı ortaya konacak soruların en doğru yanıtlarının elde edilebileceği yerler olması beklenen kent arşivlerinin ulusal kültürel arşiv sistematiğine dahil edilmesi aynı zamanda her biri eşsiz olan pek çok bilgi, belge ve dokümanın ulusal çapta bilinir ve erişilebilir olmasını sağlayacaktır.

Kent arşivlerinin ulusal kültürel arşiv sistematiğimize doğru entegrasyonu ve bu bilgi merkezlerinin bireysel ve toplumsal saygınlığının geliştirilmesi noktasında doğrudan belirleyici olacak ve aynı zamanda öneri niteliği taşıyan unsurlar şu şekilde sıralanabilir;

- Her şeyden önce, konuya kent arşivlerinin resmi ya da özel kurumlar aracılığı ile ulusal arşiv sistematiğine dâhil edilen bilgi ve belgeler kadar önemli kaynaklara ev sahipliği yaptığı bilinci ile yaklaşılmalı ve bu bilincin gelişmesi sürekli hedef olarak korunmalıdır.
- Kent arşivlerinin yönetiminde ve hizmet sunumunda mutlaka bilgi ve belge yönetimi alanında eğitim almış bilgi profesyonelleri istihdam edilmelidir.
- Yerel yönetimlerin inisiyatifi ile kurulan, hizmet yeterlilikleri ve kapsamı yerel yönetim mantığı ile belirlenen kent arşivlerinin temelde ulusal arşiv sistematiğinin bir parçası olduğu/olacağı bilinci ile hareket edilmelidir. Söz konusu eylem sırasında siyasi ideoloji ile hareket etmekten kaçınılmalıdır. Bu noktada yerel yönetimler ile ulusal merkezi resmi arşiv sistematiği (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü) arasında bir işbirliği olmalıdır. Bu işbirliği yalnız bilgi ve belge paylaşımı şeklinde değil, eğitim ve deneyim paylaşımı gibi çok boyutlu işbirliklerini de içermelidir.
- Kent arşivi kurulurken ve hizmet sınırlılıkları belirlenirken hizmet verilen kentin ve yakın çevresinin demografik, sosyolojik, ekonomik, sosyal, toplumsal vb. özellikleri mutlaka dikkate alınmalıdır.
- Kente mâl olmuş, kentin kanaat önderleri arasında yer alan, herhangi bir özelliği ile kent yaşamında ve bölgede ayrıcalıklı bir yeri olan kişi ve kurumların kent arşivi tarafından özel olarak ele alınması kurum ile kentin bütünleşmesini kolaylaştıracaktır.
- Türkiye gibi çok kültürlü bir toplumsal yapıya sahip olan ülkelerde kent arşivleri aynı zamanda kültürel uyumlaşmanın sağlanacağı merkezlerdir. Bu sorumluluğun yerine getirilebilmesi için, ön yargıdan uzak bir hizmet anlayışının belirlenmiş olması son derece önemlidir. Kent arşivlerinin bu konuda sağlayacağı hizmet yeterliliği ve başarısı kurumların ulusal arşiv sistematiğine dâhil edilmesi ile ulusal kültür dünyamızın uyumu ve tüm kültürel zenginliklerin korunarak yarımlara eksiksiz aktarılması anlamına gelecektir.
- Kent arşivleri ve yöneticileri dünyadaki iyi uygulama örneklerini yakından takip ederek, bu kurumların yeterlilik ve yeteneklerini kendilerine göre dönüştürebilir ve böylece kent arşivlerini gerek kent sakinleri, gerekse kurumun bilgi ve belge sağlayıcıları için daha cazip hale getirebilir.

Dünyada bilgi ve belge dünyasında yaşanan değişim ve bu alana olan yaklaşım dikkate alındığında, bünyelerinde bulundukları bilgi ve belgeler nedeni ile kent arşivlerinin kültürel yaşam odaklı cazibesinin artmaya devam edeceği çok açıktır. Bu öngörü ile hareket etmek yalnız kent arşivlerinin değil; kent sakinlerinin, kent kültürel

yaşamının, ulusal bilgi üretimimizin ve ulusal kültürel arşiv dünyamızın kazanımı olacaktır. Geçmiş, bugün ve gelecek ilişkisi ve bu sürecin deneyimlerinin sosyal ve toplumsal yaşam zenginliğine dönüştürülmesi açısından bakıldığında, söz konusu kazanım gelecek için çok daha değerlidir.

Kaynakça

- Ahmetbeyoğlu, A. (2010). Kent arşivlerinin tarih ve kültür araştırmalarındaki yeri. *Kent hafıza merkezleri: Kent Hafıza Merkezleri: Kent İhtisas Kütüphaneleri, Kent Arşivleri ve Kent Müzeleri Sempozyumu, 26-27 Mart 2010 Erciyes Üniversitesi, Bildiriler ve Tartışmalar Kitabı* içinde (ss. 375-386). Ankara: Detay.
- Akkaya, M. A. (2015). A research on awareness level of Ahmet Piriştina İzmir City Archive and the Museum (APİKAM) in the town, as the earliest form of Turkey. *Türk Kütüphaneciliği*, 29(3), 499-514.
- Baydur, G. (2003). Yerel araştırmalarda arşivlerin değeri. *Türk Kütüphaneciliği*. 17(3), 263-270.
- Bornova Kent Arşivi ve Müzesi. (2018). 11 Haziran 2018 tarihinde <http://bkam.bornova.bel.tr/> adresinden erişildi.
- Brown, D. (2017). *Başlangıç*. P. D. İncek (Çev.). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Burant, J. (1995). Ephemera, archives, and another view of history. *Archivaria*, 40, 189-198. 19 Haziran 2018 tarihinde <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12105/13098> adresinden erişildi.
- Bursa Kent Müzesi. (2018). 11 Haziran 2018 tarihinde <http://www.bursakentmuzesi.com/> adresinden erişildi.
- Chicago Cultural Center. (2018). City of Chicago: Chicago Cultural Center. 10 Haziran 2018 tarihinde https://www.cityofchicago.org/city/en/depts/dca/supp_info/chicago_culturalcenter-architectureandhistory.html adresinden erişildi.
- City of Boston. (2012). City of Boston Archives: Services provided to City Departments. 6 Haziran 2018 tarihinde https://www.cityofboston.gov/Images_Documents/Archives%20Information%20Sheet_tcm3-32944.pdf adresinden erişildi.
- City of Vancouver. (2017, 3 Mart). What's in our holdings. 8 Haziran 2018 tarihinde <http://vancouver.ca/your-government/holdings-descriptions.aspx> adresinden erişildi.
- Çanakkale Kent Müzesi ve Arşivi. (2018). 11 Haziran 2018 tarihinde <http://www.canakkale.bel.tr/icerik/2030/canakkale-kent-muzesi-ve-arsivi/> adresinden erişildi.
- Çiçek, N. (2010). Şehir arşivlerinde sağlama politikası. *Kent Hafıza Merkezleri: Kent Hafıza Merkezleri. Kent İhtisas Kütüphaneleri, Kent Arşivleri ve Kent Müzeleri Sempozyumu, 26-27 Mart 2010 Erciyes Üniversitesi, Bildiriler ve Tartışmalar Kitabı* içinde (ss. 278-296). Ankara: Detay.
- Çorum Belediyesi Kent Arşivi. (2018). 5 Haziran 2018 tarihinde <http://kentarsivi.corum.bel.tr/> adresinden erişildi.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Kent Belleği Müzesi. (2018). 5 Haziran 2018 tarihinde <http://www.kentbellegi.org/index.php> adresinden erişildi.
- Flinn, A. (2007). Community histories, community archives: Some opportunities and challenges. *Journal of the Society of Archivists*, 28(2), 151-176.
- Kaya, E. (2017). *Kentleşme ve kentlileşme*. İstanbul: İşaret.
- Keskin, İ. (2010). Şehir arşivlerinin kurumsal ve toplumsal işlevleri. *Kent Hafıza Merkezleri: Kent İhtisas Kütüphaneleri, Kent Arşivleri ve Kent Müzeleri Sempozyumu, 26-27 Mart 2010 Erciyes Üniversitesi, Bildiriler ve Tartışmalar Kitabı* içinde (ss. 260-277). Ankara: Detay.

Akkaya, M.A. ve Odabaş, H. (2018). Kent Arşivlerinin Ulusal Kültürel Arşiv Dünyamızdaki Anlam ve Önemi. 8. Uluslararası Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu, 1-3 Kasım 2018, Ankara.

Lincoln City Cultural Center. (2018). 1 Haziran 2018 tarihinde <https://www.lincolncity-culturalcenter.org/> adresinden erişildi.

Providence City. (2018, 8 Haziran). Providence City Archives Annual Report (FY 2012-2013). 1 Haziran 2018 tarihinde https://www.providenceri.gov/wp-content/uploads/2017/04/ARCHIVES_ANNUAL_REPORT_2013.pdf adresinden erişildi.

Sevindi, N. (2003). *Kent ve kültür*. İstanbul: Alfa.

The National Archives. (2012). Archives for the 21st Century in action: Refreshed 2012-15. 4 Haziran 2018 tarihinde <http://www.nationalarchives.gov.uk/documents/archives/archives21centuryrefreshed-final.pdf> adresinden erişildi.

Türk Dil Kurumu (2018). Kent maddesi. 30 Mayıs 2018 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b0e90d1d84877.33005366 adresinden erişildi.

Vienna City Administration. (2018). Holdings of the Municipal and Provincial Archives of Vienna. 18 Haziran 2018 tarihinde <https://www.wien.gv.at/english/history/archives/holdings.html> adresinden erişildi.

Weber, M. (2012). *Şehir ve modern kentin oluşumu*. M. Ceylan (Çev.). İstanbul: Yarın.

Yalçın, Y. (2013). *Türkiye’de özel arşivlerin yeniden yapılandırılması: Kent arşivi modeli*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Yıldız, R. (2010). Açılış konuşması. *Kent Hafıza Merkezleri: Kent İhtisas Kütüphaneleri, Kent Arşivleri ve Kent Müzeleri Sempozyumu, 26 - 27 Mart 2010, Erciyes Üniversitesi, Bildiriler ve Tartışmalar Kitabı* içinde (ss. 1-3). Ankara: Detay.